

דבר מלכות

חידושים וביאורים בהל' מלכים

(פרקים י"א-י"ב)

סימן ג

שתי תקופות בימות המשיח

הוצאה מיוחדת

IT'S
TIME TO
KNOW
SEIZE THE MOMENT. GAIN CLARITY IN THE
REBBES TEACHINGS ON MOSHACH

SUITE|302

יוצא לאור על ידי

מבצע לימוד דבר מלכות העולמי

שע"י מרכז 302

A Project of the Moshiach Office
at Merkos Suite 302
TutAltz.com
admin@TutAltz.com

IT'S
**TIME TO
KNOW**

SEIZE THE MOMENT. GAIN CLARITY IN THE
REBBE'S TEACHINGS ON MOSHIACH

The text of the sichos is copyright by the Kehos Publication Society, a division of Merkos L'inyonei Chinuch Inc., and is reprinted here with permission.

פתח דבר

בקשר למבצע הגדול ללמוד השיחות מתוך קונטרס "דבר מלכות" שחילק כ"ק אדמו"ר בידו הקדושה לכאו"א, הננו מוציאים לאור קובץ דבר מלכות עם ד' הסימנים שבקונטרס דבר מלכות המקורי.

השיחות כאן הן בלה"ק, ויש בהן שינויים קלים מהשיחות שהודפסו בדבר מלכות המקורי, ובאות כפי שהודפסו כל שיחה במקומה. סימן א - לקו"ש ח"י"ח בלק ב' ע' 271 ואילך. סימן ב - לקו"ש חל"ד שופטים ג' ע' 114 ואילך. סימן ג - לקו"ש חכ"ז בחוקותי א ע' 191 ואילך באידית (ותרגומו ללה"ק בחידושים וביאורים בש"ס ח"ב סימן כב ע' רעז ואילך, ומשם נעתק בקובץ דבר מלכות שחילק כ"ק אדמו"ר. ולקמן נעתק מספר תורת מנחם הדרנים על הרמב"ם ע' תמא ואילך). סימן ד - סה"ש ה'תשמ"ז ח"א ע' 302 ואילך.

בקובץ זה השתדלנו עד כמה שאפשר להוציא דבר שלם מתח"י, אך שגיאות מי יבין, ואם שגינו איתנו תלין משוגתינו.

כמו"כ הדפסנו בתחילת הקובץ פרקים יא-יב מהל' מלכים להרמב"ם, ובסוף הקובץ תוכן ענינים של השיחות (נערך מחדש עם הוספות).

תודתנו נתונה להרה"ת מ"מ שי' עזאגווי (עורך הספר "דבר מלכות - חידושים וביאורים בהלכות מלכים להרמב"ם פרקים י"א-י"ב", המכיל בתוכו אוצר בלום של חידושים וביאורים בהלכות מלכים פרקים י"א-י"ב מלוקט מתוך כל תורתו של כ"ק אדמו"ר). שסייע סיוע רב בהכנת קובץ זה לדפוס.

ויה"ר אשר הוספה זו בלימוד התורה, בעניני משיח וגאולה האמיתית והשלימה, תזר ותביא את הגאולה בפועל ממש ותיכף ומיד ממש.

מערכת מבצע לימוד דבר מלכות העולמי

שע"י מרכז 302

ט"ו אייר, ה'תשפ"א
שלישים שנה לחלוקת הדבר מלכות
ברוקלין, נ"י.

פרק אחד עשר

ה' אלהיך את גבלך" וינספת לך עוד שלש ערים וגו'. ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתהו, אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה שכל הספרים מלאים בדבר זה:

ג ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך. שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן בוזיא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודמה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת, ועקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן:

אל יעלה על דעתך וכו'. א"ל והלא בן כוזיבא היה אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לנדקו אי מורח ודאין או לא וכיון דלא עבד הכי קטלוהו:

ד ואם יעמד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחוקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי, ואם לא הצליח עד פה, או נהרג, בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה, והרי

א המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקדם, מקריבין קרבנות, ועושים שמטין ויזבלות ככל מצותן האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך" וגו' "אם יהיה נדחך בקצה השמים" וגו' "והביאך ה'". ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה], ושם הוא אומר "אראנו ולא עתה" זה דוד, "אשרנו ולא קרוב" זה מלך המשיח, "דרך כוכב מיעקב" זה דוד, "וקם שבט מישראל" זה מלך המשיח, "ומחן פאתי מואב" זה דוד, וכן הוא אומר "ויך את מואב וימדרם בחבל" "וקרקר כל בני שת" זה המלך המשיח שנאמר בו "ומשלו מים עד ים", "והיה אדום ירשה" זה דוד, שנאמר "והיה אדום לדרוד לעבדים" וגו', "והיה ירשה" וגו' זה המלך המשיח שנאמר "ועלו מושעים בהר ציון" וגו':

ב אף בערי מקלט הוא אומר "אם ירחיב

שעמד אחריו, אינן אלא לְיִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ לְמַלְכָּךְ המְשִׁיחַ, וְלִתְקַן אֶת הָעוֹלָם בְּלֹו לְעַבֵּד אֶת ה' בַּיַּחַד: שְׁנַאֲמַר "כִּי אֲזָ אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקַרְא בְּשֵׁם ה' וְלַעֲבֹדוֹ שְׁכֵם אַחֵר". בַּיַּצֵּד: כְּכַר נִתְמַלֵּא הָעוֹלָם בְּלוֹ מַדְבְּרֵי הַמְּשִׁיחַ, וּמַדְבְּרֵי הַתּוֹרָה וּמַדְבְּרֵי הַמְצֻוֹת, וּפְשָׁטוֹ דְּכָרִים אֵלֹו בְּאֵיִם רְחוּקִים, וּבְעַמִּים רַבִּים עֲרָלִי לֵב; וְהֵם נוֹשְׂאִים וְנִתְנָתִים בְּדְבָרִים אֵלֹו וּבְמְצֻוֹת הַתּוֹרָה, אֵלֹו אוֹמְרִים מְצֻוֹת אֵלֹו אָמַת הָיוּ, וּכְבָר בְּטָלוּ בְּזִמְנֵי הַזֶּה, וְלֹא הָיוּ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת. וְאֵלֹו אוֹמְרִים דְּכָרִים נִסְתָּרוֹת יֵשׁ בָּהֶם, וְאֵינָן כְּפֶשְׁטָן, וּכְבָר בָּא מְשִׁיחַ, וְגָלָה נִסְתָּרֵיהֶם. וּבְשִׁיעֲמוֹד הַמְּלָךְ הַמְּשִׁיחַ בְּאָמַת, וְיִצְלִיחַ וְיִרְוֵם וְיִינָשֵׂא, מִיַּד הֵם כּוֹלֵן חוֹזְרִין וְיוֹדְעִים שֶׁשֶּׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתֵיהֶם, וְשִׁנְבִיאֵיהֶם וְאֲבוֹתֵיהֶם הַטְּעוּם:

הוא כָּל מַלְכֵי בֵית דָּוִד הַשְּׁלֵמִים הַכְּשָׁרִים שְׁמִתוֹ. וְלֹא הֶעֱמִידוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶלָּא לְנַפְוֹת בּוֹ רַבִּים, שְׁנַאֲמַר "וּמִן הַמְּשִׁכִּילִים יִבְשְׁלוּ לְצָרוּף בְּהֵן וּלְבָרֵר וְלִלְבֵן עַד עַת קֵץ כִּי עוֹד לְמוֹעֵד". אַף יִשׁוּעַ הַנוֹצְרִי שְׁדִימָה שְׁיִהְיֶה מְשִׁיחַ, וְנִהְרַג בְּבֵית דִין, כְּכַר נִתְנַבֵּא בּוֹ דְנִיֵּאל, שְׁנַאֲמַר "וּבְנֵי פְרִיצֵי עֲמֻךְ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְנִכְשְׁלוּ". וְכִי יֵשׁ מְכֻשׁוֹל גְּדוֹל מְזֵה, שְׁכָל הַנְּבִיאִים דְּבָרוֹ שֶׁהַמְּשִׁיחַ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעֵם, וּמְקַבֵּץ נִדְחֵיהֶם וּמְחַזֵּק מְצֻוֹתָן, וְזֶה גֵרָם לְאַבֵּד יִשְׂרָאֵל בַּחֲרֵב, וּלְפָזֵר שְׂאֲרֵיתָם וְלְהַשְׁפִּילָם, וְלְהַחֲלִיף הַתּוֹרָה, וְלְהַטְעוֹת רוֹב הָעוֹלָם לְעַבֵּד אֱלֹוהִים מְבֻלְעָדֵי ה'. אֲבָל מַחְשְׁבוֹת בּוֹרֵא עוֹלָם אֵין כּוֹחַ בְּאָדָם לְהַשִּׁיגָם, כִּי לֹא דְרָכֵינוּ דְרָכָיו וְלֹא מַחְשְׁבוֹתֵינוּ מַחְשְׁבוֹתָיו. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֹו שֶׁל יִשׁוּעַ הַנוֹצְרִי, וְשֶׁל זֶה הַיִּשְׁמַעְאֵלִי

כסף משנה

פי"א ג הפרק הזה ושאריו אמנות טובות בביאת משיחנו ואין לי לפרש בהם דבר רק כמה שכתב רבינו (ה"ה) אל יעלה בלעתך וכו' עד שנהרג בעונות וכו' וכתב הראב"ד א"א והלא בן כוזיבא היה אומר וכו'. ודברי הראב"ד אמת והכי איתא בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ג:) אבל באיכה רבתי בפסוק בלע' ולא חמל אומר שנהרג על ידי א"ה וסובר

רדב"ז

פי"א א המלך המשיח וכו'. כל זה מבואר מן הכתובים ובדברי רז"ל במדרשים ואגדות: ג ואל יעלה על דעתך וכו'. ולענין בן כוזיבא אין ספק שהיה מחלוקת בין החכמים מקצתם לא האמינו שהוא משיח וקצתם האמינו ור"ע מכללם ואפילו אחר ששלחו חכמים אי מורח ודאין או לא לא חזר בו ר"ע שמא לא בא לפניו דין שיהיה צריך לדון ע"י הרייתו עד שנהרג או נתברר לכל שלא היה משיח. ומה שנהאה מדברי הראב"ד

רבינו דהא דאמרו פרק חלק אתיא דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות ורבינו סובר כשמואל וכמבואר בפרק שאחר זה ולכן כתב סברת המדרש. ומ"מ מה שכתב שר"ע היה נושא כליו צ"ע היכא מייתי לה:

שישראל הרגוהו לא משמע הכי אלא הגויים הרגוהו ויש לפרש הא דאמרינן בפרק חלק כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוה כלומר רפו ידיהם ממנו ובאו הגויים והרגוהו א"ג אגדות חלוקות הן: ועיקר הדברים ככה וכו' עד סוף. הכל מקובץ מהמדרשות ומכתובים ודברים מקובלים מפי סופרים ומפי ספרים:

פרק שנים עשר

אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו. אלא לפי הכרע הפסוקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים אין סדור היות דברים אלו ולא דקדוקיהן עקר בדת. ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות. ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן. ולא ישימם עקר. שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין. אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקצים. אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו:

ג בימי המלך המשיח. כשתתישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל. יתיחסו בלם על פיו ברוח הקדש שתגוח עליו. שנאמר "וישב מצרף ומטהר" וגו'. ובני לוי מטהר תחלה ואומר זה מיחס בהן וזה מיחס לוי. ודוחה את שאינן מיחסין לישראל. הרי הוא אומר "ויאמר התרשטא להם" וגו' "עד עמוד בהן לאורים ולתמים". הנה למדת שברוח הקדש מיחסין המתוקן ומודיעין המיחס. ואינו מיחס ישראל אלא לשבטיהם. שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני. אבל אינו אומר על שהן בחזקת פשרות זה ממזר וזה עבד. שהדין הוא שמשפחה שנממעה נממעה:

ד לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח. לא כפי שישלמו על כל העולם. ולא כפי שירדו בעכו"ם. ולא כפי שישאאו אותם העמים. ולא כפי לאכל ולשתות הן

א אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם. או יהיה שם חדוש במעשה בראשית. אלא עולם ממנהגו נהג. וזה שנאמר בישעיה "והר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ" משל וחיידה. ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר. שנאמר "זאב ערבות ישדרם ונמר שקד על עריהם". ויחזרו בלם לדת האמת. ולא יגזלו ולא ישחיתו. אלא יאכלו דבר המתר בנחת עם ישראל. שנאמר "וארורה כבקר יאכל תבן". וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים. ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר היה משל. ומה ענין רמזו בהן:

אל יעלה על הלב שבימות המשיח כו' עד פסוקים. א"ל והלא כמזכר כמורה והשגמי מיה רעה מן הארץ:

ב אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד. יראה ממשותן של דברי הנביאים. שבתחלת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג. ושקדם מלחמת גוג ומגוג יעמד נביא לישר ישראל ולהכין לבם. שנאמר "הנה אנכי שלח לכם את אליה" וגו'. ואינו בא לא לטמא תהור. ולא לטהר הטמא. ולא לפסל אנשים שהם בחזקת פשרות. ולא להכשיר מי שהחזקו פסולין. אלא לשום שלום בעולם. שנאמר "והשיב לב אבות על בנים". ויש מן החכמים שאומרים שקדם ביאת המשיח יבוא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו. שדברים סתומין הן

תהיה משפעת הרבה, וכל המעדינים מצויין כעפר. ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישגו דעת בוראם כפי כח האדם. שנאמר "פי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים":

בפרק חלק (סנהדרין דף ז' צ"ז):

ג ובני לוי מטתה תחלה וכו'. פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"א) מימרא דרבי חמא בר חנינא: הרי הוא אומר ויאמר התרשאת וכו'. בתוספתא דפ"ק דכתובות אמרו עד עמוד כהן לאורים ולתומים כאדם שאומר לחבירו עד שיבוא משיח: סליקין הלכות מלכים בס"ד

מגזירת המלך: פ"ד ביאר בו הדברים שהמלך מותר בהם והם כל הפרשה האמרה במלך ע"י שמואל הנביא. וכלל בו הדברים שהוא זוכה בהם ודינא דמלכותא דינא: פ"ה ביאר בו מלחמת הרשות ומלחמת מצוה והחילוקים אשר ביניהם. ולמחות את זכר עמלק. וכלל בו המקום שאסור לדור בו והוא מצרים וכל גבולה וכלל בה שאסור לצאת מא"י אלא מתוך דוחק גדול ושכר הדר בה וכתב זה אחר מה שכתב ומותר לשכון בכל העולם: פ"ו ביאר בו ענין וקראת אליה לשלום והחילוק שיש בין שבעה עממים לשאר גוים. וצריך שיקבלו עליהם מס ועבדות ושבע מצות בני נח. וכלל בו שלש אגרות שלשל יהושע. ודין עמון ומואב. וענין לא תשחית את עצה. ואיזה אילן מותר לקצצו ואיזה אסור. וצריך על עירות של עכו"ם ואפילו בשבת. ומת מצוה קנה מקומו. ומצות יד תהיה לך ויתר תהיה לך שכל זה תלוי במלחמה וכל ישראל מצויין בהם: פ"ז ביאר המצות שהן על משהו מלחמה ומה שמשיע את העם ומי שמשיעם והדברים אשר משמיע השוטר. והאנשים החזורים מעורכי המלחמה מה הם עושים. ומצות נקי יהיה לביתו שנה אחת. וכלל בו עונש הירא במלחמה ולא ימס את לבב אחיו: פ"ח ביאר בו חלוצי צבא כמה הם מותרין. ודין אשת יפת תאר שאינה מותרת אלא לחלוצי צבא ואפילו כהן מותר בה. וכלל בה שאין כורתין להם ברית עד שיקבלו עליהם שבע מצות ב"נ. והמקיימן הרי הוא מחסידי אומות העולם: פ"ט נמשך אחר הקודם לו לבאר שבע מצות ב"נ ומהו חייב ועל איזה דרך חיוב. וכלל כולן בזה הפרק על הסדר והדברים שיש חילוק בינם לבין ישראל. וחתם הפרק שחייבים להושיב דינים: פ"י נמשך אחר הקודם לו לבאר דיני שגגות ואונסין שלהם ואם נתגיייר ורצה לחזור אין שומעין לו ואם עבר עבירה ונתגיייר מה דינו. וכלל בו הדברים האסורים לבי"ע אבל אין נהגין עליהן. ואם דנין אותם בדינינו או בדיניהם: פ"יא ביאר בו ענין מלך המשיח וכן הפרק הבא אחרי. ואיחר אותם לפי שהם באחיות הימים. ומז"מ רמז היה לקבוע אותם בהלכות מלכים והם דברים מחזיקים האמונה וידי עייפי הגלות והוא אחד משלשה עשר עיקרים כמאמר הנביא אם יתמהמה חכה לו כי בא יאמ לב יאחר. וכתב בתים יבא אל היכלו והוא האדון אשר מביקשים, במהרה באיניו אמן וכי"ר:

ולשמת. אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחקמתה. ולא יהיה להם נוגש ומכבול. כדי שיוכו לחיי העולם הבא. כמו שבארנו בהלכות תשובה: ה ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה. ולא קנאה ותחרות. שהמלכה

כסף משנה

פ"י"ב ב אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. מימרא דשמואל בפרק חלק (סנהדרין דף ז' צ"ז): ואינו בא לא לטמא וכו'. בסוף עדיות אפליגו תנאי אם אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב או לא ופוסק רבינו כחכמים שאומרים שם שאינו בא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם: אמרו החכמים תיפח רוחם של מחשבי קצים. כך אמרו

רדב"ז

פ"י"ב א אל יעלה על לב וכו'. השיג הרב"ד ז"ל והלא כתוב בתורה והשבתי חיה רעה מן הארץ ע"כ. ואין זו השגה, כמו ששאר הכתובים משל גם זה משל על אומה רעה כמו שדרשו על חיה רעה אכלתהו. אבל מה שראוי להאמין בזה שהדברים הם גם כפשוטם בארץ ישראל ככתוב לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ, הארץ הידועה, וכן והשבתי חיה רעה מן הארץ, אבל בשאר ארצות עולם כמנהגו נוהג והכתובים הם משל שכן כתוב ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה וכו' יתקיים הפשט והמשל, וברוך יודע האמת. וגם רבינו לא גמר אומר שהכתובים הם משל למה שכתב הוא אלא בימי המשיח יודע למה הם רומזים: ב אמרו חכמים וכו'. שמואל אמרה בס"פ אין עומדין: יעמוד נביא לישראל וכו'. דכתיב לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות וגו'. ואינו סובר שהוא יסומן סומכים בא"י כאשר כתבתי בהלכות סנהדרין ע"ש: יש מן החכמים וכו'. כיון שאין דברים אלו לענין הלכה ולא לקיים עיקר מן העיקרים אין ראוי לדקדק בהם וכו' כאשר האריך רבינו אלא אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבא לא יאחר והוא יגלה הדברים הנסתרים: ג בימי מלך המשיח וכו'. פרק עשרה יוחסין אמרנו משפחה נשטמעה נטמעה וא"כ קרא דכתיב ויצא מצרף בלויים וכהנים מלפי שאין עולמים עולמים לדרוכן ולא כהנים לעבודה אלא מיוחסים: ד לא נתאוו החכמים והנביאים וכו'. כבר האריך רבינו בכיצד בזה בהלכות תשובה פרק תשיעי: וזה סדר הפיקים: פ"א ביאר שלש מצות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ ואחת מהן למנות להם מלך. וכלל בו את מי ממנין והיאך ממנין וכן לכל שאר שררות שבישראל. ושהמלכות ירושה לבית דוד משא"כ במלכי ישראל. וסדר משיחת המלכים. וכל זה ראוי להקדימו: פ"ב ביאר בו כיצד מתנהגין עם המלך וקרא דכתיב תשים עיניך מלך שתהא אמתו עליך והוא מחל על רשותו אין כבודו מחול. וכלל בו הדברים שנהגין במלך ויש ישיבה בעזרה למלכי בית דוד וכבודו גדול מכבוד הנביא. וכיצד מתנהג הוא עם העם: פ"ג ביאר בו מה שנצטוו בו המלך ומה שנוהר ממנו ומלכי בית דוד דנין ודינין אותם משא"כ במלכי ישראל. וכלל בו דין המורד במלכות. ויש לו רשות להמית בסייף ולהכות בשוטים ולא להפקיר ממון. והעוסק במצוה פטור

סימן ג

שתי תקופות בימות המשיח

הנ"ל¹⁰ שבימות המשיח לא יבטל "דבר ממנהגו של עולם כו' אלא עולם כמנהגו נוהג" ממה שאמרו בתורת כהנים¹¹ עה"פ¹² "ועץ השדה יתן פריו" — "ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות, ת"ל ועץ השדה יתן פריו"; ועד"ז איתא בסוף מסכת כתובות; "אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, שנאמר¹³: כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם", שזהו איפוא ענין של ביטול מנהגו של עולם¹⁴.

10 וראה דברי הרמב"ם עצמו בזה (אגרת תחה"מ שלו אות ו' (הובא לקמן ס"ז)).

11 הובא בפרש"י עה"פ.

12 כו, ד.

13 יואל ב, כב.

14 ולהעיר הדחילוק בין שני סוגי אילנות אלו, עץ מאכל ואילני סרק, הוא גם בהלכה (וראה גם לקמן הערה 25): בעץ מאכל נאמר (שופטים כ, יט) "לא תשחית את עצה", "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכתר" (שם, כ), משא"כ אילני מאכל (ב"ק צא, סע"ב. רמב"ם ה' מלכים פ"ו ה"ח-ט)*.

14 ודוחק גדול לומר שהרמב"ם ס"ל שהמאמר בתו"כ והמ"ד בגמ' סוף כתובות הוא דלא כשמואל דאין בין עוה"ז לימות"מ אלא כו' (שהרמב"ם פסק כוותי' - ראה לקמן ס"ח). וכדמוכח גם מזה שבפיה"מ (שהובא לקמן הערה 77) מסביר מרז"ל ודעת החכם דארץ ישראל

(* ואין להקשות (ע"פ הנ"ל בפנים): מכיון שאילני מאכל אסור לקצוץ אפילו בחורף, שאז אין עונשין פירות, כיון שבקנין עונשין - למה מותר לקצוץ אילני סרק בה"ז, הרי (אע"פ שעכשיו אילני סרק הם) יטענו פירות לעת"ל? כי התורה **בעצמה** חילקה בזה, ואמרה "עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית גו", דהיינו שהאיסור הוא לקצוץ אילן שהוא (עתה) בסוג "עץ מאכל" (ואילן שהוא בסוג זה - גם בחורף אסור לקצוץ). אבל אילן שאינו בסוג זה, שהוא אילן סרק, יטענו שלעת"ל יטענו פירות - אינו בכלל האיסור (ובפרט ע"פ דלקמן בפנים סעיף ו', וזה שלעת"ל יטענו פירות הוא **חידוש** בהאילנות).

(* ובפרט דבעל המאמר בכתובות הוא רב.

א. בפרק הסיום דהלכות מלכים כתב הרמב"ם¹: אל יעלה² על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג³, וזה שנאמר בישעי⁴ וגר זאב כו' משל וחיידה כו' שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם⁵ המשולים כזאב ונמר, שנאמר⁶ זאב כו' ויחזרו כולם לדעת האמת, ולא יגזלו ולא ישחית, אלא יאכלו דבר המותר כו' שנאמר וארי⁷ כו' וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן.

ואח"כ ממשיך הרמב"ם⁸: "אמרו חכמים⁹ אין בין כו'", וכדלקמן ס"ח.

ולכאורה יש סתירה לדעת הרמב"ם

1 פי"ב ה"א.

2 ראה בפ"י ואם יעלה על הדעת - ברמב"ם רפ"א (הדרן לרמב"ם (קה"ת, ברוקלין, י"א ניסן תשמ"ה) ס"ט).

3 וכו"ה בהל' תשובה פ"ט בסופו ("כמנהגו הולך").

4 פיה"מ סנהדרין - הובא לקמן הערה 77.

4 יא, ו.

- מה שהקשה הרמב"ם ממה שנאמר בישעי' - ולא הקשה ממש"נ בתורה (בחוקתי כו, ו) "והשבתו חי' רעה" (וכהשגת הראב"ד, הובא לקמן בפנים ס"ג) - כי פסוק זה אפשר לפרשו כהרמב"ן עה"פ (וראה אגרת החיית המתים להרמב"ם) "שלא יבואו חיות רעות בארצכם כי בהיות השובע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבואנה חיות בישוב". ולפ"ז אינו ביטול מנהגו של עולם ואין צריך לדחוק בכתוב שנאמר דרך משל. וראה לקמן בפנים סעיף ג.

5 שינוי הצענזאר וצ"ל "גויים" או "אומות העולם".

6 ירמ' ה, ו.

7 ישעי' שם, ז.

8 שם ה"ב. וכו"ה במקומות שבהערה 3.

9 ברכות לד, ב. וש"נ.

לכמה מאמרים²² שבהכרח מתפרשים כפשוטם, ולדוגמא²³: "ר' חנינא מתקן מתקלי' כו' קטיגוריא בת"ח כו'", וכיון שכן, מסתבר שגם מאמר זה (עתידין כל אילני סרק כו') הוא כפשוטו²⁴.

ג. והנה הראב"ד שם²⁵ השיג על הרמב"ם וז"ל: "והלא בתורה²⁶ והשבתי חי' רעה מן הארץ", שזה (אינו משל וחידה כי אם) ענין כפשוטו.

וברב"ז על אתר כתב: ואין זו השגה, כשם ששאר הכתובים משל, גם זה משל, (וממשיך) אבל מה שראוי להאמין בזה שהדברים הם גם כפשוטם בארץ ישראל, כדכתיב²⁷ לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ, הארץ הידועה; וכן והשבתי חי' רעה מן הארץ, אבל בשאר ארצות עולם כמנהגו נוהג, והכתובים הם משל, שכן כתוב²⁸ ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ובא²⁹ יתקיים הפשט והמשל.

ועפ"ז יש לומר, לכאורה, שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד תלוי' בהבדל בין שני מאמרי חז"ל הנ"ל (בתו"כ ובכתובות) בענין אילני סרק:

ב. לכאורה חי' אפשר לומר^{14*}, שלדעת הרמב"ם, גם מאמרי חז"ל הנ"ל הם "משל וחידה", ולדוגמא¹⁵:

עץ מאכל מורה (כמחז"ל¹⁶) על תלמידי חכמים, ואילני סרק אלו עמי הארץ; ולעת"ל גם אילני סרק — עמי הארץ — יתנו פירות, כלומר שיהיו לתלמידי חכמים¹⁷ (או פירוש אחר כיו"ב¹⁸).

אבל אי אפשר לומר כן, כי [נוסף לכך שבכלל קשה לומר¹⁹ על דברי תנאים ואמוראים (משא"כ דברי הנביאים) שאינם אלא משל, הרי בנדו"ד קשה ביותר, שכן]

מאמר הנ"ל בתו"כ בא בהמשך לכמה ברכות שתוכנם דוקא ברכות גשמיות, כולל גם הברכה שבפסוק²⁰ "ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פרום" לא כדרך שהי' עושה עכשיו אלא כדרך שעושה בימי אדה"ר כו' נזרעת ועושה פירות בן יומה כו' נטוע ועושה פירות בן יומה כו' העץ נאכל", והיינו שהברכה היא כפשוטה בגשמיות ממש^{20*}.

ועד"ז בכתובות בא המאמר בהמשך²¹

תוציא גלוסקאות, ולא כתב שהוא דלא כשמואל (וכדעת חכמים בשבת סג, א).

15 ראה עד"ז בענף יוסף לע"י כתובות שם. ולהעיר גם מעיין יעקב שם.

16 ראה תענית ז, א.

17 ראה רמב"ם סוף הל' מלכים.

18 ע"פ מרז"ל סוטה (מו, סע"א. וראה ב"ר פ"ל,

ו. ועוד. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1114 ואילך) "מאי פירות.. מצות" - שגם אלו שבוה"ז הם רק בסוג ד"מלאים מצות כרומן" (ברכות נו, א. ושי"ג), לעת"ל יעשו הרבה מצות ומע"ט.

אבל ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב (וראב"ד שם). פיה"מ שבהערה 77.

20 בחוקותי כו, ד.

20* משא"כ במחז"ל שבת (ל, ב) (עתידיים אילנות שמוציאין פירות בכל יום" (בלי הדגשה "כדרך שעושה בימי אדה"ר"), אין מוכרח שהוא כפשוטו. וראה לקמן הערה 77.

21 ראה תוס' כתובות קיב, ב ד"ה עתידין: לפי שרוצה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא. אבל ע"פ הידוע שגם כשמרז"ל בא כדי לסיים בטוב וכיו"ב ישנה שייכות

ביניהם - מסתבר לומר, שעכ"פ שווים הם בזה שכולם פירושים כפשוטם. וראה לעיל בגמ' שם קיא, ב "דאיירי בהני מילי" (ל' התוס' שם). וראה הערה 24.

22 שם קיב, א.

23 שם, סע"א ואילך.

24 וגם (במאמר זה עצמו) - הרי מביא רא"י מהכתוב "עץ נשא פרוי תאנה וגפן נתנו חילם" שמדובר בפשטות ע"ד גידול הפירות. משא"כ לפנ"ז בכתובות שם (קיא, ב) "אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות", שלמדן מהכתוב (ויחי מט, יא) "ולשורקה בני אתוננו", שאי"ז "פשטי' דקרא". וראה המשך הגמ' שם.

25 וכן בהל' תשובה פ"ח שם.

26 בחוקותי כו, ו.

27 ישע"י יא, ט.

28 שם ב, ד (ושם: לא ישא).

29 ראה ג"כ רמב"ן הגי' הסערה 4. אגרת תחית המתים שם.

ביטול מנהגו של עולם³¹.

(ב) בימי בן כוזיבא ש"דימה הוא (ר') עקיבא) וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח³² — "דימה" עד כדי כך שיצאו למלחמה (פק"ו¹) ע"פ ציוויו. (שמזה מוכיח הרמב"ם³³ שמלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים, ושגם בימיו יהא עולם כמנהגו נוהג, וכדלקמן סעיף יו"ד) — הרי הניסים לא אירעו אף לא בארץ ישראל.

ולכן מסתבר לומר, שלדעת הרמב"ם יהי עולם כמנהגו נוהג לעת"ל גם בארץ ישראל.

ה. בספר עבודת הקודש³⁴ מבאר ש"עולם כמנהגו נוהג" היינו שהקב"ה לא יחדש דברים חוץ מן הטבע; כל הענינים שבבריאה יהיו "על טבעם ושרשם כמו שהיו בתחלת היותם ובריאתם"³⁵. וממילא אין סתירה מדרשת התו"כ הנ"ל ש"העץ עתיד להיות

בגמרא נאמר "אילני סרק שבארץ ישראל", משא"כ בתורת כהנים הלשון הוא "אילני סרק" סתם, שפשוטות לשון זה מורה שאינו מדובר באילני סרק שבארץ ישראל אלא באילני סרק שבכל העולם כולו³⁰.

וההבדל ביניהם: לפי התו"כ יהי לעת"ל שינוי ממנהגו של עולם, אבל לפי הגמרא לא יהי שינוי ממנהגו של עולם ככל העולם מלבד בא"י שתהא בה הנהגה מיוחדת.

והראב"ד סובר כשיטת התו"כ ש"אילני סרק (סתם) עתידים להיות עושים פירות", דמזה מוכח כנ"ל שיהי ביטול מנהגו של עולם,

[שכן הוא גם בהשגתו מן הפסוק "והשבתי חי רעה מן הארץ" שפירושו כפשוטו (ולא שגם הפסוק הזה מדבר בדרך משל כנ"ל), כמשמעות דרשת התו"כ עה"פ "ר' יהודה אומר מעבירן מן העולם ר' שמעון אומר משיבתן שלא זיקרן" (בפרט שמשנים מלשון הפסוק "מן הארץ" ואומרים "מן העולם")];

משא"כ הרמב"ם נוקט (לפי דעת הרדב"ז) כלשון הגמרא, שהכוונה רק לאילני סרק שבארץ ישראל, שעל כן "ראוי להאמין כו' שהדברים הם גם כפשוטם בארץ ישראל כו' אבל בשאר ארצות עולם כמנהגו נוהג".

ד. אבל פירוש הרדב"ז אינו מובן לכאורה, בפרט בהסברת דברי הרמב"ם:

(א) ממה שסתם הרמב"ם וכתב שבימות המשיח לא יבטל "דבר ממנהגו של עולם" מובן, שנכלל בזה גם א"י, שגם אם בא"י יתחוללו אותם נסים בגשמיות, הרי זה (גם)

31) ואולי יל"פ כוונת הרדב"ז שזה יהי בא"י לא בתור ביטול מנהגו של עולם כ"א רק נס רבני בא"י, שענין שנעשה בדרך נס, מוגבל בזמן או במקום אינו ביטול מנהגו של עולם*

- ע"ד המן וכו' בהיותם במדבר, שירד להם ארבעים שנה רצופות דבר יום ביומו, ומ"מ אינו ביטול מנהגו של עולם, מכיון שזה ה"ק רק בזמן ומקום מסוים, ובשאר המקומות והזמנים נשאר הטבע בתקפו. וכן זה שא"י היא "ארץ .. צבי" (ירמ"י ג, יט. וראה דניאל יא, מא (ובמצו"ד) ובהנסמן עשה"ג ר"ה יג, א) בזמן שיושבי' עלי' - רווחא, ובזמן שאין יושבי' עלי' - גמדא (גיטין נו, א. ועוד). ועשרה נסים שנעשו לאבותינו בביהמ"ק (אבות פ"ה מ"ה - הפרק דשבת זו (תש"מ)) - שכ"ז אינו ביטול מנהגו של עולם, אלא נס המתורש מפני דבר שנתחדש. ועד"ז - והשבתי חי רעה מן הארץ. וצ"ע בהא שאבני א"י ככידות מאבני חו"ל (כתובות קיב, סע"א ותוד"ה רב חנינא שם. ערוך ערך תקל. ריטב"א כתובות שם) - אבל דוחק לפרש כן, שתהי' הנהגה קבועה ותמידית בא"י בימיה"מ - באופן של נס (ולא - יבטל מנהגו של עולם).

32) ל' הרמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ג.
33) שם.
34) ח"יב פל"ח.
35) ל' עבודת הקודש שם.

(* ועפ"י בטלה התמי' על הרמב"ם ממש"נ (מ"כה ז, 10): כימי צאתך מארמ"צ אראנו נפלאות.

30) ובפרט שבהפסוק עליו קאי (כו, ד) לא נאמר "בארצם", "הארץ" וכיו"ב (ע"ד שנאמר בפסוק שם, ה-1). ודוחק לומר שבא בהמשך לתחילת הכתוב "ונתנה הארץ יבולה". אלא ש"ל שכל הברכות לישראל - בפשוטות הכוונה לבני, יי בזמנים כתיקונם - כשישראל בארצם. וראה דרשת התו"כ בפירוש "ונתתי גשמיכם בעתם".

סרק עתידים להיות עושים פירות", משא"כ בגמרא הלשון הוא "שיטענו פירות".

"עושים פירות" (ככתו"כ) משמעו, שהאילני סרק יוציאו פירות באותו אופן שכל אילני המאכל "עושים פירות"; משא"כ ע"פ הגמרא ה"ז באופן של "יטענו", היינו לא גידול רגיל של אילן, כי אם "טעינה" של דבר שבעצם אינו שייך להם

[וחילוק זה הוא בהתאם לחילוק בפסוקים שמהם הענין נלמד: התו"כ לומד מן הפסוק "ועץ השדה יתן פריו", דהיינו נתינה רגילה דעצי השדה; אבל הגמרא לומדת מכפל הלשון בפסוק "כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם", וכפרש"י: "מדכתיב תאנה וגפן נתנו חילם הרי עץ פרי אמור מה ת"ל כי עץ נשא פריו אף אילני סרק ישאו פרי". כלומר, שהפסוק מדגיש ו א) מחלק בין "עץ" (אילני סרק) לתאנה וגפן ("עץ פרי"), ב) שב"עץ פרי" ה"ז באופן של "נתנו חילם", נתינה ג) לפי התכונה שלהם ("נתנו חילם" וכן ד) באילני סרק ה"ז באופן של "נשא", כאילו שהוא נושא דבר שחוץ הימנו, לא ע"י גידול רגיל⁴²].

וע"פ הנ"ל יש לומר, שהחילוק בין התו"כ והגמרא קשור במחלוקת שמצינו בבראשית רבה⁴³ — האם בתחלת הבריאה היו האילני סרק (דעתה) נושאי פירות או לא^{43*}:

התו"כ קאי בשיטת ר"פ⁴⁴ (בב"ר), שלומד שאפילו אילני סרק עשו פירות, ויליף מ"עץ

נטוע ועושה פירות בן יומה" ומכמה מרז"ל כיו"ב — כי בכך לא יתחדש דבר שאינו בגדר הטבע, כיון שבתחלת הבריאה כך היתה הנהגת הטבע ש"עושה פירות בן יומה"³⁶.

עפ"ז יש לומר גם בב' הענינים — והשבתי חי' רעה מן הארץ ואילני סרק יעשו פירות — שלדעת הרמב"ם אינם ביטול דבר ממנהגו של עולם, שכן כך הי' המצב בתחלת הבריאה קודם חטא עה"ד — כל האילנות היו אז נושאי פירות ושום חי' לא הזיקה³⁷;

אלא שע"י חטא עה"ד, כאשר הקב"ה ציוה "וקוץ ודרדר תצמיח גו"³⁸, נעשו חלק מהאילנות לאילני סרק³⁹ ובחלק מהחיות הוטבעה נטי' טבעית להזיק³⁷.

וכיון שבימות המשיח עתיד העולם להגיע לאותו מצב שעמד בו קודם חטא עה"ד⁴⁰, ה"ז טבעו ו"מנהגו של עולם" באותו הזמן⁴¹.

ו. ויש לקשר זה בשינוי נוסף (עיקרי) בין לשון התו"כ ולשון הגמרא בנוגע לאילני סרק: בתו"כ הלשון הוא "אילני

36 עיי"ש בארוכה.

37 רמב"ן בחוקותי כו, ו. וראה גם רמב"ן דרשת תורת ה' תמימה (ירושלים תשכ"ג) ע' קנד-ה.

[משא"כ "וגר זאב עם כבש" (שמפרש הרמב"ם שהוא משל) - י"ל דס"ל להרמב"ם (משא"כ להרמב"ן) שהוא ביטול מנהגו של עולם, לפי שגם קודם החטא, כשלא הי' חיות רעות בעולם, היו בע"ח טורפים זא"ז בשביל מזונם (אבל לא להזיק) ולא הי' מצב של "וגר זאב עם כבש". ואכ"מ. ועצ"ע].

38 בראשית ג, יט.

39 ראה רמב"ן עה"ת בראשית א, יא: וא"כ נאמר כי מקללת ארורה האדמה (שם ג, יז) היו סרק וכו"ה באוה"ח עה"פ). וראה דרשת תורת ה' תמימה הנ"ל. קרבן אהרן לתו"כ שם.

40 ראה רמב"ן שם ובדרשת תורת ה' תמימה הנ"ל. ולהעיר (ייתרה מזו) מירוש' שביעית פ"ד ה"ח: כי עץ נשא פריו מגיד שלא נשא פריו בעוה"ז וגפן ותאינה נתנו חילם מגיד שלא נתנו חילם בעוה"ז.

42 ראה חדא"ג כתובות שם.

43 פ"ה, ט.

43* בירושלמי כלאים פ"א ה"ז (לפי הפ"מ), לב' המ"ד היו אילני סרק בתחלת הבריאה שלא נשאו פירות, אלא שלחד מ"ד בזה שהוציא אילני סרק "עברה על גזרותיו של הקב"ה" ולחד מ"ד "שמחה בציווי והוסיפה אילני סרק" - "שהן צריכין לתשמישו של אדם לעצים ולבנין". וראה מראה הפנים לירושלמי שם. מפרשים לב"ר שם. וראה בהנסמן לעיל הערה 39.

44 ב"ר שם.

בימי אדה"ר" קאי גם על אילני סרק⁴⁷ ודעת התו"כ היא כדעת ר"פ שכך הי' גם בתחילת הבריאה — עדיין חסר ביאור: דעת ר"פ היא, שמצד הבריאה עצמה (מצד ציווי הקב"ה) היו צריכים להיות אילני סרק, אלא שהארץ שינתה מהציווי ואילני הסרק נשאו פירות (ולאחר החטא התבטל השינוי). נמצא, שמנהגו של עולם (מצ"ע) הוא להיפך⁴⁸, שיהיו אילני סרק.

ג) ובכל אופן: קשה לפרש כן בדעת הרמב"ם, כי מתוכן והמשך דבריו מוכח ששולל לא רק חידוש במעשה בראשית, והיינו דבר שלא הי' כלל במעשה בראשית, כי אם גם שלילת ביטול "דבר ממנהגו של עולם"⁴⁹ (אלא — "עולם כמנהגו נוהג"),

ופשיטא שהענינים (שינויים) הנ"ל אינם "מנהגו של עולם":

פירוש "מנהגו של עולם" היינו שהעולם מתנהג בפועל בקביעות — הרי אין נפק"מ כלל מתי נקבעה הנהגה זו — האם בתחילת הבריאה ממש או מאוחר יותר⁵⁰; לאחרי שכך נקבע בטבעם של אילני סרק שלא יוציאו פירות ושל חיות רעות שיזיקו, וכך היא הנהגתם של אילנות וחיות אלו אלפי שנים בלי שינוי — ה"ז "מנהגו של עולם". ואם נעשה שינוי, שמתנהגים היפך הנהגתם זו, ה"ז ביטול דבר ממנהגו של עולם

עושה פרי"; ולפי זה הרי מה ש"אילני סרק עתידים להיות עושים פירות" אינו שינוי של חידוש במעשה בראשית, כי אם שטבע אילן זה חוזר וניעור כפי שהי' בתחילת הבריאה,

(ובא בהמשך לדרשות שלפנ"ז בתו"כ עה"פ "ועץ השדה יתן פריו", "לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדה"ר .. עץ פרי עושה פרי למינו⁴⁵ מלמד שבו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות". ועד"ז ענין "העץ עתיד להיות נאכל" שיהי' כדרך שהי' בימי אדה"ר, כפי שלמדים זאת מהפסוק "עץ פרי"⁴⁵).

משא"כ הגמרא ס"ל כהמ"ד⁴⁶ שבתחילת הבריאה לא היו אילני סרק נושאי פירות. ואם כן נמצא, שהנשיאת פירות בהם לעתיד, הוא שינוי של חידוש. ולכן ה"ז באופן של "יטענו", "נשא פריו", לא באופן רגיל וטבעי.

ז. אבל כד דייקת שפיר אי אפשר ללמוד כן, כי:

א) הפירוש הנ"ל בתו"כ (שבאילני סרק יתכן שיהי' שינוי (וכן יהי') לעתיד כיון שכך הי' בתחילת הבריאה) — חסר ביאור:

בענינים שלפני זה בפסוק, איתא בתו"כ בפירוש שהוא "כדרך שעשתה בימי אדה"ר" וזה נלמד מלשונות הפסוקים בימי אדה"ר (במעשה בראשית); משא"כ בנוגע לאילני סרק לא הובא בתו"כ "כדרך שעשתה בימי אדה"ר" (וכיו"ב), וזה שאילני סרק עתידים להיות עושים פירות ה"ז נלמד מהפסוק בפ' בחוקותי (דקאי בדלעת"ל) "ועץ השדה יתן פריו".

ב) אפילו את"ל שהנאמר "כדרך שעשתה

47 והיינו שמ"ש לפנ"ז "לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדה"ר" היא הקדמה כללית, ואח"כ מפרט הפרטים "ומנין שהעץ עתיד להיות נטוע .. כן יומה .. מנין שהעץ עתיד להיות נאכל כו' ומנין שאף אילני סרק כו'". אבל ראה רמב"ן בראשית א, כט (בסופו) דלא הי' כן (שהעץ נאכל) לפני החטא. וכ"ה לפרש"י בראשית (שם, יא) שבזה קלקלה "ולא עץ פרי".

48 אף שלהרמב"ן (בראשית א, יא) ועוד הוא כדלעיל ס"ה-ו, שבטבע מתחילה עשו גם אילני סרק פירות.

49 ועפ"ז מוכן ב' הלשונות ברמב"ם שם. ומה שכתבם בסדר זה דוקא - י"ל שהם בסדר דרו ואצ"ל זו. וראה לשונו בפני"א ריש ה"ג הובא לקמן בפנים ס"י.

50 והרי אפי' כללות הנהגה הטבעית שנקבעה באופן ש"לא ישתנו" נעשתה רק אחר המבול (ת, ח, כב).

45 בראשית א, יא.

46 כ"ה בפשטות לדעת ר"י בר"ש - בב"ר שם. ולהיותו שלמי כ"ה לכר"ע (כבהערה *43).

הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך".

איתא במשנה⁵⁸ לא יצא האישי לא בסייף ולא בקשת כו' ואם יצא חייב חטאת. ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו, וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי שנאמר⁵⁸ וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ואי תכשיטין נינהו לא יהו בטלין לעתיד — רש"י). ובגמרא שם מובא ב' דיעות: לפי דעה אחת סובר גם ר' אליעזר שכלי זיין בטלין לימות המשיח "ופליגא דשמואל .. מסייע לי' לר' חייא בר אבא", ולפי דעה אחרת סובר ר' אליעזר שאינן בטלין לימות המשיח, "היינו דשמואל ופליגא דר' חייא בר אבא". אבל דעת חכמים היא לכו"ע שכלי זיין בטלין לימות המשיח, ולכן אם יצא בסייף כו' — חייב חטאת.

והרמב"ם פוסק⁵⁹ כדעת חכמים, שסוברים לכל הדעות לא כשמואל, כנ"ל.

ט. והביאור בזה: לכאורה, איך כותב הרמב"ם שבימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם ולא יהי' שום חידוש במעשה בראשית — הרי זהו עיקר מ"ג העיקרים⁶⁰ שתהי' תחייית המתים⁶¹ (שזהו ביטול מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית)?

בשלמא לפי השיטות⁶² שעולם התחי'

(ואין מקום לומר שטבעם דאילני סרק לא נשתנה, ואף בזה"ז הם בכלל אילנות עושים פירות, אלא שבגלל סיבה חיצונית (גזירת הקב"ה) אינם מוציאים פירות בפועל⁵¹ (ועד"ז בנוגע לבע"ח); אלא שפירוש הדבר הוא שלאחר חטא עה"ד התבטל טבעם הקודם⁵², ובה"ז ה"ה בטבעם אילני סרק (וכן — חיות טורפות)).

ח. ויובן זה בהקדם תוספת ביאור בדעת הרמב"ם:

מה שכותב הרמב"ם שבימות המשיח עולם כמנהגו נוהג, הוא לכאורה, משום דס"ל כהדיעה שמביא⁵³ ש"אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד", דעת שמואל בגמרא⁵⁴.

וידוע הקושיות שמקשה ע"ז הלחם משנה⁵⁵: מצינו שהרמב"ם פוסק להלכה בסתירה לזה:

איתא בגמרא⁵⁴: ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך⁵⁶. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד כו'.

והרמב"ם פוסק⁵⁷ כר' חייא בר אבא (דפליג אשמואל): "אמרו חכמים כל

51 וע"ד כשאין מטר יורד.

52 וי"ל שלכן מותר להרכיב אילני סרק זה על זה אע"פ שאינו מינו (רמ"א יו"ד סרצ"ה ס"ו). וראה שם ס"ג וש"ן שם סק"ג. וכי"ה לדעת הרמב"ם - ראה מראה הפנים לירושלמי שבהערה *43) - כי בזה"ז אין בהם כלל הכח והטבע לעשות פירות, ולעת"ל יהי' זה חידוש וביטול טבעם של עכשיו.

53 הל' מלכים פי"ב ה"ב. הל' תשובה ספ"ט.

54 ברכות לד, ב.

55 הל' תשובה פ"ח ה"ז.

56 ישע"י סד, ג.

57 הל' תשובה שם, וכן בפיה"מ סנהדרין פ"י (בהקדמתו ד"ה ועתה אחל) הביא מאמר דר"ח ב"א אר"י וגם הא דאין בין העוה"ז כו'.

58 שבת סג, א.

59 הל' שבת פי"ט ה"א. (משיעורי הרמב"ם דשבו

זה (תשמ"ה) - בהחלוקה דג"פ ליום).

60 פיה"מ להרמב"ם סנהדרין שם בסוף הקדמתו.

61 ועד שהכופר בזה אין לו חלק לעוה"ב (משנה

סנהדרין שם. רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ו. ובפיה"מ שם

ד"ה ועתה אחל: ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי

שלא יאמין זה).

62 ראה ראב"ד הל' תשובה פ"ח ה"ב ובכ"מ שם.

רמב"ן בשע"ה הגמול: וכי"ה ההכרעה בתורת החסידות - ראה

בימות המשיח גופא⁶⁶.

יו"ד. ועפ"ז מובן מה שבתחילת פרק יב, כשכותב הרמב"ם "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם", אינו מביא ע"ז שום ראיה והוכחה, כפי שמביא בפרק שלפניו^{66*} על כך שמשיח לא צריך להראות שום אות ומופת

— וז"ל: ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך⁶⁷ שהרי ר' עקיבא חכם גדול מחכמי המשנה ה' והוא ה' נושא כליו של בן כוזיבא המלך והוא ה' אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו. ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת:

אע"פ שבשני הפרקים קאי הרמב"ם אודות שני ענינים שונים: בפרק יא אודות מלך המשיח עצמו — מה שהוא יחדש וכן — אופן ביאתו; ובפרק יב — אודות מצב העולם בימות המשיח — הרי בפרק יב מדובר אודות מצב העולם כפי שזה קשור

הוא עולם הבא (ותכלית שלימות השכר היא לנשמות בגופים) — תחיית המתים היא איפוא ענין אחר, לא "חלק" מימות המשיח.

אבל לפי שיטת הרמב"ם⁶³ שעולם הבא היינו עולם הנשמות (בלי גופים), ועולם התחי' אינו תכלית שלימות השכר, אלא תחיית המתים תהי' בהזמן ותקופה דימות המשיח לפני שהנשמה באה לעולם הבא — נמצא, שלפי שיטת הרמב"ם יהי' חידוש במעשה בראשית (תחיית המתים) בימות המשיח. ואיך אפשר לומר שבימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם?

ובהכרח לומר, שלפי הרמב"ם ה"ז שני ענינים שונים וכן — בזמנים שונים: ישנו הענין זמן בימות המשיח שקשור עם ביאת המשיח, וישנו ענין זמן נוסף, אשר יתווסף לאחרי תקופת התחלת ימות המשיח. יתווספו הנהגות, דברים שיעשה הקב"ה בזמן ההוא, כולל גם ענינים של שינוי מנהגו של עולם⁶⁴. וזה יהי' כאמור בתקופה מאוחרת יותר⁶⁵

לק"ת צו טו, ג. ש"ש סה, סע"ד. דרמ"צ יד, ב ("וכ"ה האמת ע"פ הקבלה"). וראה תשובות וביאורים* (קה"ת, ברוקלין, תשל"ד) סי"א ע' 57 הערה 23. וש"נ.

63 ה' תשובה שם. פיה"מ סנהדרין שם. אגרת תחיית המתים (אות ר). וראה עבודת הקודש ח"ב פמ"א בארוכה. 64 עפ"ז יומתק זה שהרמב"ם מפרט בפי"א שם (הובא לקמן בפנים סיוד'): "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים" — כי נקט הכא כל הדברים שאכן יהיו סו"ס בימיהו"מ (כמו שהתהי' תחיית המתים), אלא שכ"ז הוא ענין נוסף שיהי' בזמן לאח"ז בימיהו"מ גופא, ואי"ז ענינו של המלך המשיח וימיהו"מ בתקופה הא' כפנינים. ולהעיר מפרקי הצלחה להרמב"ם: וזאת היא ראי' גמורה על שתח"מ נתלית במשיח.

65 ומ"ש הרמב"ם באגרת תחיית המתים שם: אלא יחי' את המתים בחפצו ורצונו כאשר ירצה ולמי שירצה או בימות המשיח או לפניו או כו' — אינו חולק על מרד"ל בכ"מ שתח"מ תהי' בזמן מסוים*, כ"א כוונתו שביכולת

(* אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א כרך ב' ע' עו. המו"ל.

(* ראה ג"כ זח"א קלט, א. וראה שם קלד, א.

ה' להחיות המתים (כאשר ירצה) בכל זמן שירצה, וכמובא בנ"ך וש"ס וכו'.

66 גם בשל"ה (כג, ב) ביאר שלדעת שמואל תהיינה ב' תקופות. אבל כתב "כי אפשר שכוונת שמואל הוא עד כלות אלף הששי הזה אבל אח"כ מודה שמואל לכל מה שאמרנו*", היינו באלף הז'. וממשיך "ואפשר אף באלף הששי מודה שמואל לכל מה שאמרנו כו' אמנם הנולידים בקדושה לא יישלוט בהם המות עוד .. וכן המתים אשר יחיו בכיאת משיח כו' או ישארו חיים וקיימים" (והוא דלא כדעת הרמב"ם).

אבל ע"פ המבואר בפנים מוכרח לומר שגם לדעת הרמב"ם תהי' תקופה הב' באלף הששי, ימיהו"מ שבזמן הזה. *66 פ"א ה"ג.

67 ולכן שולל הרמב"ם (ע"פ הלכה זו) — מרד"ל בדברוהו ולא ה' מורח ודאין וקטלוהו (סנהדרין צג, ב), כ"א "שנהרג בעונות" כדלקמן.

(* וי"א שאמר ופליגא דשמואל, י"ל דפליגא ר"ל יש חילוק כי כל אחד מדבר ענין אחר" (שלי"ה שם).

עם ביאת המשיח,

הרמב"ם⁶⁹ מהו ענינו של מלך המשיח — "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים כו'", הוא יביא שלימות במצות והלכות התורה⁷⁰.

אח"כ — בפרק יב קאי הרמב"ם כפי שמצב העולם יהי' בהתאם לכך, כפי שהוא מסיים⁷¹ שבני יהיו "פנויין בתורה וחכמתה .. ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו'" — (ועיקר⁷²) שקיום המצות והלכות התורה הוא בעולם אשר כמנהגו נוהג.

יב. ע"פ כהנ"ל יובן גם שיטת הרמב"ם בשייכותם של הפסוקים ומאמרי חז"ל השונים בנוגע להיעודים וכו' דלעתיד:

היעודים והנבואות שמדברים אודות משיח עצמו, שהוא יעשה והתוצאות שיהי' ע"י ביאתו — לומד הרמב"ם שאינם ענין של ביטול מנהגו של עולם. ולכן הוא מפרש הפסוק "וגר זאב עם כבש גו"⁷³ שכתוב בהמשך ל"ויצא חוטר מגזע ישי גו"⁷³, שזה "משל וחידה".

וּמבאר בפירושו את המשל וחידה של הפסוק "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם" — ואע"פ שממשיך וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים" ואינו מפרש מה הם הנמשלים, ואדרבה מסיים "ובימות המלך המשיח יודע

ובמילא הראי' שבפרק יא לגבי מלך המשיח כחה יפה גם לגבי מה שמדובר בפרק יב בנוגע למצב העולם בימות המשיח שקשור עם ביאתו, ומהם — שעולם כמנהגו נוהג

— שכן אם הגדר ד"ימות המשיח" הי' ביטול מנהגו של עולם וחיודו במעשה בראשית, הי' יוצא שזהו ענינו של משיח — ביאתו של משיח כוללת בה שיהי' ביטול מנהגו של עולם וחיודו מעשה בראשית, ועפ"ז הי' צ"ל ש"משיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם", ובמילא זוהי הבחינה ובדיקה לאמיתתו שהוא משיח (כי בכך מתבטא חיודו, כנ"ל);

ומכיון שהרמב"ם מכריח (מר') עקיבא וכל חכמי דורו בשייכות לבן כוזיבא) שמשיח אינו צריך לעשות אות ומופת, הרי מזה מובן ומוכח שביאת משיח לא מביאה איתה ביטול מנהגו של עולם⁶⁸.

יא. ועפ"ז מובן, שהאריכות של הרמב"ם בפרק יב אודות מצב העולם בימות המשיח — הרי כל זה בנוגע להענין והזמן בימות המשיח כפי שקשור עם מלך המשיח וביאתו.

זאת אומרת: תחילה — בפרק יא מבאר

68) ומה שאעפ"כ מתחיל ברפי"ב "אל יעלה על הלב שבימות המשיח כו'" הרי מייק וכתב (לא "אל יעלה על הדעת", ע"ד הלי' בפיי"א שם, כ"א) "על הלב" * שאינו בא לשלול קס"ד בדעת שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, כ"א אף שבדעת, עד כמה ששכלו ודעתו משיגים מעלת וענין המשיח (ובמילא - דימות המשיח) - אינו שולט ומושל עד לביטול מנהגו של עולם, בכ"ז אפשר אשר מצד אה"ר ותשוקת הלב להמעלות ד"שיכיל ירום ונשא וגבה מאד" (ישעי' נב, יג. וראה רמב"ם הלי' תשובה פ"ט ה"ב ולקמן כאן. שער האמונה לאדמהאמ"צ פנ"ו ואילך. ביאורה"ז כב, ג) יעלה על לבו שיבטל דבר ממנהגו של עולם. וג"ז בא לשלול. ואכ"מ.

(* ולהעיר שבכתי' תימן גם כאן הלשון "על הדעת".

69) ה"א.

70) ראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 277 ואילך. וש"נ.

71) פיי"ב ה"ד-ה.

72) להעיר משני הפירושים בענין: והנשיאים הביאו

(יומא עה, סע"א. תיב"ע ויקהל לה, כז (רבינו בחיי שם).

פרש"י שם מספרי נשא ז, ג. ועוד): חטים שירדו בעבים

(מנחות סט, ב. רש"י ותוס' שם). ועוד.

73) ישעי' יא, א ואילך.

בתו"כ שכותב סתם "אף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות", שכך יהי' הטבע של אילנות אלו — בכל העולם, קאי בתקופה השני' בימות המשיח, שאז יהי' שינוי של חידוש במעשה בראשית, במילא יהי' הטבע (גם) של אילן סרק להוציא פירות.

יד. ועפ"ז מובן שאין סתירה מדברי הרמב"ם ש"אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד", שקאי על התקופה הראשונה דימות המשיח, להפסק ש"כל הנביאים כולן (לא) ניבאו (אלא) לימות המשיח וכו'" — שקאי על התקופה היותר מאוחרת בימות המשיח.

וכמו"כ מובן פסקו השני שהיוצא בכלי זיין בשבת חייב חטאת, כי הפסוק "וכתתו חרבותם לאתים", שקאי אודות המצב בעולם שיהי' לעתיד לבוא, לומד הרמב"ם כפשוטו, ולא דרך משל בלבד — וזה יקויים בתקופה היותר מאוחרת בימות המשיח. והיות שכלי זיין בטלים באותה תקופה (עכ"פ) של הגאולה⁷⁴ ה"ז הוכחה שכלי זיין, אינם תכשיטין.

טו. ע"פ הנ"ל יתורץ ענין נוסף:

בגמרא הנ"ל (כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח כו') מובא בהמשך לזה: ואמר ר' חייא כו' כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עיין לא ראתה אלקים זולתך. ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה

לכל לאי זה דבר הי' משל" — כי כוונתו (בעיקר) להסביר שבפסוק זה שבא בהמשך ל"ויצא חוטר גו" מבואר ענינו של משיח, שלבני" לא יהיו שום בלבולים מאוה"ע ובמילא "יהיו פנויין בתורה וחכמתה" כו⁷⁴];

משא"כ הפסוקים ומאמרי רז"ל שאינם באים בהמשך למשיח וביאתו, אלא מדברים אודות נבואות וייעודים שיהיו לעתיד לבוא, כולל הנ"ל: "והשבת ח"י רעה מן הארץ" ומרז"ל הנ"ל שאילני סרק עתידים להיות עושים פירות — אכן מפרש הרמב"ם שאינם משל אלא כפשוטם, וזה יהי' בתקופה מאוחרת יותר (תקופה בימות המשיח גופא)⁷⁵.

יג. ע"פ הנ"ל יובן גם החילוק בין המאמר בתו"כ והמימרא בכתובות:

הגמרא בכתובות "עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות", שמורה על כך שאין זה ענין טבעי, אלא ענין מיוחד, ובא"י דוקא, קאי בתקופה הראשונה, שאז — לדעת מ"ד זה בכתובות — יהי' חידוש (נס) בארץ ישראל.

74 ולהעיר מדיוק לשון הרמב"ם "וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח (ולא בימות המשיח) הם משלים".

75 ומה שהרמב"ם כתב בפירושו המשניות (סנהדרין בהקדמה לפ' חלק) דמחז"ל שבת (ל, סע"ב) עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, הפי' "לפי שבנ"א אומרים כשימצא אדם דבר מוכן ומוזמן פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל .. ולכן קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו והשיבו כפי השגתו ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית והרא"י על שלא השיב לו על אמתו — מה שהביא רא"י אל תען כסיל כאולתו". — שמפרש דלא כפשוטו, אף שבפשטות מזה שאחיו ל"י ר"ג משמע שכונתו כפשוטו — כי הכתוב "יהי פיסת בר בארץ" (תהלים עב, טז) שממנו למדו ש"עתידה כו" — בא בהמשך להכתוב (שם, א) לשלמה אלקים משפטין למלך תן וצדקתך לבן מלך דקאי על מלך המשיח. ועד"ז הוא בנוגע לשאר המימרות בשבת שם לפנ"ז — אף שבכולם אחיו ל"י (שמשמע שהכל כפשוטו), כי בכל הפסוקים מדובר בהמשך לביאת מלך המשיח והגאולה שעל ידו, ולא סתם תיאור מצב שיהי' בעולם בפ"ע.

76 משא"כ בתקופה הא' דימות"מ, אף שגם אז "לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה" (רמב"ם הל' מלכים ספ"ב) — אין רא"י שכלי זיין יבטלו. כי אם, שמכיון "שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר" (כהמשך לשון הרמב"ם שם) "לא יהי' רעב ומלחמה" בפועל, אבל לא שישתנה טבע בני"א, ויבטלו הכלי זיין. ולהעיר מ"יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו" (ש"ב ב, יד) — בכלי זיין (חרב) אבל באופן של שחוק (לראות מי מלומד בשימוש בחרב יותר, ועד שפך דם) ולא מלחמה (מצו"ד שם ועוד). וראה כלים רפכ"ד.

ויוכח זה בהקדם דברי הרמב"ם באגרת תחיית המתים שלו⁸¹, שמה שפירש את היעודים דלעתיד (וגר זאב עם כבש וכיו"ב) שהם "משל וחידה" — "אין דברנו זה החלטי⁸² כו' שהם משל", ויתכן שיתקיימו כפשוטם⁸³.

ולכאורה: לפי המבואר לעיל (סעיף יא-יב) הרי בהכרח ללמוד שהיעודים המדברים בקשר למשיח וביאתו הם לא ביטול דבר ממנהגו של עולם — כי הגדר של משיח הוא לחדש בעולם כפי שהוא "כמנהגו נוהג" דוקא (כנ"ל)?

יז. ויש לומר הביאור בזה:

ידוע דברי הגמרא⁸⁴ לגבי סתירת הפסוקים: "כתיב⁸⁵ וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה וכתיב⁸⁶ עני ורוכב על חמור, זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חמור" (ועד"ז מיישבת הגמרא⁸⁷ בפסוקים אחרים כיו"ב).

ומזה מובן לגבי שאר הענינים שבימות המשיח, שכאשר בני"י נמצאים במצב של "זכו", אזי נעשים כל הענינים באופן אחר לגמרי, אופן נסי⁸⁸.

[שזהו א' מאופני התיווך בהפלוגתא לגבי בנין המקדש דלעתיד: בכמה מקומות⁸⁹

עומדים⁷⁷ צדיקים גמורים אינם עומדים⁷⁸.

וכיון שבגמרא מובאות ב' המימרות דרחב"א אר"י בהמשך זו לזו — משמע שישנה שייכות ביניהן. ז.א. לשיטתו ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח כו'" מוכרחים לומר ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבע"ת כו'" — לא כו' אבהו (ולא כשמואל).

אבל מצינו שהרמב"ם, אף שכותב "אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימות המשיח כו'" (כנ"ל ס"ח) הוא פוסק⁷⁹: "אמרו חכמים מקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו",

וע"פ הנ"ל מובן. כי סברת רחב"א אר"י שצדיקים גמורים הם גדולים מבע"ת — ה"ז לשיטתו, שגם בתחילת ימות המשיח יהי' ביטול מנהגו של עולם על זה "נתנבאו כל הנביאים";

אבל לשיטת הרמב"ם שבתחילת ימות המשיח עולם כמנהגו נוהג — אין זה מכריח שצדיקים גדולים מבעלי תשובה⁸⁰.

טז. לאחר כל הנ"ל עדיין חסר ביאור: כיון שהגדר דימות המשיח (שבא בהמשך לביאת המשיח) קשור (לדעת הרמב"ם) בכך שעולם כמנהגו נוהג — מהו ההכרח שבימות המשיח גופא תהי' עוד תקופה שבה יהי' ביטול מנהגו של עולם? וכמו"כ (— ועיקר) מהי הסיבה הנפלאה, שתביא ותגרום לחידוש נפלא — ההנהגה בתקופה השני'?

77) וי"ל דלר' אבהו עין לא ראתה אלקים וזולתך על בע"ת נאמר.

78) גירסת הרמב"ם (הל' תשובה דלקמן בפנים): אין צד"ג יכולין לעמוד. וכ"ה בדק"ס ברכות שם מ"גליון. ובכ"מ בד"א "צ"ג אין יכולין לעמוד (שם)".

79) הל' תשובה פ"ז ה"ד.

80) טעמו של הרמב"ם לפסוק כרב אבהו (וכן מובא בפשיטות בכמה מקומות בד"א ח) - ראה לקו"ש ח"ד ע' 361 ואילך.

81) אות ר'.

82) כ"ה בתרגום קאפח. ובתרגום ר' שמואל אבן תיבון "אין דברנו זה גזירה".

83) עיי"ש בפרטיות.

84) סנהדרין צח, א.

85) דניאל ז, יג.

86) זכרי' ט, ט.

87) סנהדרין שם.

88) ראה כו"פ (יו"ד סק"י סוף בית הספק). אוצר בלום לע"י סנהדרין שם - שבוה תלוו ג"כ אם אליהו בא מאתמול

לפני ביאת המשיח. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ב.

89) פרש"י סוכה מא, סע"א. ר"ה ל, סע"א. וכ"ה בתוס' סוכה שם. שבועות טו, ריש ע"ב ד"ה אין, ומסיים "וכן מפרש במדרש תנחומא" (וי"ל שהכוונה לתנחומא פקדייא). זח"א כח, א. ח"ב נט, סע"א. קח, סע"א. ח"ג

כזה שע"פ הלכה, מוכרח להיות (ללא תלות במצב בני").

יח. בעומק יותר: זה שהרמב"ם מתאר את הגאולה באופן שלא יהי' שום ביטול דבר ממנהגו של עולם הוא (לא בגלל שהרמב"ם מתאר את הגאולה כפי שתבוא במצב של לא זכו ח"ו, אלא) כי הרמב"ם סובר, שמה שאמרו חז"ל שבמצב ד"זכו" יהיו כו"כ עילויים עם הנהגה נסית כו', ה"ז ענין נוסף על עצם גדרו של משיח.

זאת אומרת: מצד גדרו של משיח וביאתו — הסדר הוא ש"עולם כמנהגו נוהג", כי החידוש דביאת המשיח בהלכה הוא — שעל ידו תהי' השלימות דקיום מצות והלכות של תורה (שזה קשור עם עולם ש"כמנהגו נוהג").

אבל כאשר בני"ה הם במצב נעלה של "זכו", יהי' ענין נוסף, שהקב"ה יראה נסים וכו' כדי להראות תוספות החביבות והמעלה של ישראל.

נועד"ז בנוגע להתייורן הנ"ל בבנין המקדש דלעתיד: הפירוש בזה הוא (לא ש"יגלה ויבוא משמים" וסותר ל"משיח בונה מקדש", אלא) — שמצד גדר ההלכה הרי הענין דבנין ביהמ"ק הוא חיוב מצוה על בני, וכמש"נ ועשו לי מקדש⁹⁷ ולכן פוסק הרמב"ם שמש"ח — שעל ידו "חוזרים"⁹⁸ כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" ומונין מלך (ואח"כ) בונה ביהמ"ק⁹⁹ — מלך המשיח יבצע את מצות בנין ביהמ"ק;

ומצב זה של "זכו" פועל הוספה, שבתוך "המקדש דלמטה" יבא ויתלבש ה"מקדש

מובא שהמקדש השלישי בניו ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים⁹⁰, ובמ"א⁹¹ מובא (וכן פסק הרמב"ם⁹²) — שמש"ח בונה מקדש;

וזה תלוי בב' אופני הגאולה הנ"ל, דאם "זכו" אז "יגלה ויבוא משמים", משא"כ אם לא זכו יהי' הבנין בידי אדם⁹³ (ע"י משיח⁹⁴).

ומה שפוסק הרמב"ם בס' היד, ספר הלכות הלכות, שלא יהי' שום ביטול דבר ממנהגו של עולם — זהו משום שהענין דמשיח וביאתו והגאולה בכלל — הוא הלכה, הלכה ברורה ופסוקה. וכמו"כ הוא גם אופן הדבר, שאינו תלוי באופן דמעשה בני"ה (משא"כ הגאולה באופן דארו עם ענני שמיא וכיו"ב — שתלוי בכך שבני"ה במצב של "זכו" שאי"ז ברור ופסוק, כי הכל בידי שמים חוץ מיר"ש⁹⁵ והרשות לכל אדם נתונה כו'⁹⁶),

ולכן הרמב"ם מתאר את הגאולה באופן

רכא, א. יל"ש תהלים רמו תתמא בסופו, תתמח בסופו. וראה תנחומא (באבער) בראשית יז (בסופו).

90 ל' רש"י סוכה שם.

91 ירושלמי מגילה פ"א הי"א. ויק"ר פ"ט, ו. במדב"ר פי"ג, ב. וראה גם ירושלמי פסחים פ"ט ה"א (תוספתא פסחים פ"ח, ב) - לגי' ופי' המנ"ח מצוה שפ.

92 הל' מלכים רפ"א ובסופו.

93 עפ"ז מתורצת ג"כ הידיעה הנ"ל שהמקדש יגלה ויבוא משמים, ולכאורה: הרי מסופר במדרש (ב"ר ספס"ד) ש"בימי ריב"ח גזרה מלכות הרשעה שיבנה ביהמ"ק הושיבו כו' והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם כו'" כדי לבנות ביהמ"ק (ולא ציפו שיגלה ויבוא משמים) - ותמוה דעה הנ"ל, שה"ז מעשה רב שיבנה בידי אדם (וראה גם מנ"ח מצוה זה) - אלא דבימי ריב"ח הי' מצב דלא זכו (וכדמוכח מזה גופא שהיו זקוקים לזה שתגור מלכות הרשעה), ולכן הי' ביהמ"ק נבנה ע"י בני"ה דוקא.

94 כלשון הרמב"ם שם. והוא דעת ר' אליעזר בויק"ד ובמדב"ר שם - משא"כ בשאר מקומות הנ"ל (הערה 39) לא נאמר שיהי' ע"י משיח דוקא. ובהו מתורץ זה שבימי ריב"ח רצו לבנות ביהמ"ק בלא משיח - כי זה שמש"ח (דוקא) יבנה ביהמ"ק הוא חידוש התלמיד ותיק - ר"א שיהי' לאחר זמן ריב"ח.

95 ברכות לג, ב.

96 רמב"ם הל' תשובה רפ"ה.

97 ראה רמב"ם הל' ביהמ"ח בתחלתו: ועשו לי

מקדש כו' בנין העתיד להבנות כו'.

98 רמב"ם הל' מלכים רפ"א.

99 רמב"ם הל' מלכים בתחלתו. וראה לקו"ש חט"ז

ע' 304 והערה 49 שם.

דלמעלה", "יבא ויגלה משמים"¹⁰⁰].

הרמב"ם¹⁰⁴ — תחיית המתים).

יט. ועפ"ז מובן ההכרח לתקופה השני' בימות המשיח — כי לאחרי ביאת המשיח (באיזה אופן שהוא), כיון שלא יהי' לבנ"י "נוגש ומבטל"¹⁰¹ ש"אינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן"¹⁰², ואדרבה — יהיו "פנוייך בתורה וחכמתה"¹⁰³ עד שאפילו "עסק כל העולם" (כל האומות) יהי' "לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים כו' כמים לים מכסים"¹⁰³ — שזהו שלימות המצב ד"זכור" — ה"ז יביא בהכרח את התקופה (השני') (בימות המשיח גופא)), שבה יהי' ביטול מנהגו של עולם, ההנהגה נסית (כולל הענין היסודי — כלשון

ולכן: בספר היד, שבו מסביר הרמב"ם את גדרו של משיח וביאתו ע"פ הלכה — ה"ה מסביר איך יהי' מצב העולם ב(זמן ו)אופן של "עולם כמנהגו נוהג" (בהתאם לענינו וגדרו של משיח);

אבל באגרת תחיית המתים הוא מוסיף (ביאור בספר היד) ש"אין דברנו זה החלטי" — שכן במצב של "זכור" הרי עוד בהיותינו בגלות, תהי' בפועל — תיכף בתחילת הגאולה — ההנהגה המיוחדת מלמעלה, ההנהגה דביטול מנהגו של עולם וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות¹⁰⁵.

100) ראה גם לקו"ש ח"י"ח ע' 418 ואילך ובהנסמן שם.
 101) רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ד.
 102) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.
 103) רמב"ם סוף הל' מלכים. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 247 ואילך.

104) פיה"מ בהקדמתו לפ' חלק: הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה. ובתרגום קאפח: מיסודות תורת משה רבינו. וראה לעיל הערה 61 המשך לשונו.
 105) מיכה, ז טו. וראה זח"א השמטות סכ"ה. אוה"ת להצ"צ (ג"ך כרך א') ע' תפז סק"ז-ח.

סימן ג

שתי תקופות בימות המשיח

בסוף הלכות מלכים כותב הרמב"ם "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהי' שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג וזה שנאמר בישעי' וגר זאב כו' משל וחידיה הוא וכן כל כיו"ב" ומק' ע"ז מפסוקים ומאמרי חז"ל / , מבאר שמקשה דוקא ממש"כ בישעי' ולא ממש"כ בתורה "והשבתי חי' רעה מן הארץ", וכבהשגת הראב"ד, כי בזה י"ל כברמב"ן "שלא יבאו חיות רעות בארצכם", ואי"ז ביטול מנהגו של עולם.

מביא כ"מ שסותרים לזה לכאורה, מתורת כהנים בחוקותי ומגמ' סוף כתובות שאין לפרש גם בזה שהוא לשון "משל וחידיה", מביא מהרדב"ז להסיר השגת הראב"ד שגם "והשבתי חי'" הוא משל, וכן ש"ל שרק בארץ ישראל הדברים הם כפשוטם ולא בשאר ארצות שבהם עולם כמנהגו נוהג, ושלקאורה יש לתלות מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בשינויי הלשונות בענין זה בתו"כ ובכתובות, אבל מקשה על הרדב"ז שברמב"ם משמע שכלל לא יהא ביטול מנהגו ש"ע ועוד שבימי בן כוזיבא שדימה רע"ק שהוא משיח לא היו נסים כאלו גם באר"י.

מביא מ"עבודת הקודש" בפירוש "עולם כמנהגו נוהג" דהיינו שלא יתחדשו דברים חוץ מן הטבע ויהיו כולם על טבעם ושרשם כבתחלת הווייתם ובריאתם, ולפ"ז י"ל שגם השבתת חי' רעה וזה שאילני סרק יטענו פירות אינם אלא החזרת המציאות כפי שהיתה בתחילת הבריאה לפני חטא עה"ד שגרם שינוי בבריאה, מבאר לפי"ז שינויי הלשונות שבתו"כ נאמר באילני סרק "עושים פירות", היינו ככל אילני מאכל, ובכתובות איתא "יטענו" שמורה על גידול בלתי רגיל, ומקשר בענין מחלוקת חז"ל אם בתחלת הבריאה נשאו אילני סרק פירות או לא, דעת התו"כ הוא כשיטת ר"פ בב"ר שאילני סרק עשו פירות וממילא אי"ז שינוי חוץ לטבע, אבל הגמ' ס"ל כהמ"ד שגם בתחלת הבריאה לא עשו פירות וא"כ חידוש הוא במע"ב.

מוכיח מכ"מ שאא"ל שטבע אילני סרק בעצם לא נשתנה וגם בזה"ז שייכים הם בכח לשאת פירות אלא שסיבה צדדית מונעת, אלא צ"ל שלאחר חטא עה"ד נתבטל טבעם הקודם ובוה"ז הם אילני סרק בטבעם, מסביר בזה פס"ד הרמ"א ביו"ד שמותר להרכיב אילני סרק זה על זה אע"פ שאינו מינו כי בזה"ז אין בהם כח כלל לעשות פירות.

מקדים בקושיית הלח"מ על הרמב"ם שפסק כאן "עולם כמנהגו נוהג", כדעת שמואל שאין בין העוה"ז לימיה"מ אלא שעבוד מלכיות בלבד, ובהל' תשובה פסק כרחב"א דפליג אשמואל "אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימיה"מ אבל העוה"ב עין לא ראתה אלקים זולתך", וכן מהא דפסק הרמב"ם בהל' שבת כחכמים ש"לא יצא האיש לא בסייף ולא בחרב, שאינן תכשיטים אלא לגנאי ובטלין לימיה"מ".

מתמה איך אפשר לומר שבימיה"מ לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, כלום יש חידוש

במעשה בראשית יותר מ"תחיית המתים" שהוא מי"ג העיקרים, ואף שלדעת הראב"ד והרמב"ן עולם התחי' הוא עולם הבא ואינו חלק מימוה"מ, אבל הרמב"ם הרי סובר בכ"מ שעה"ב הוא עולם הנשמות ונמצא שיהא בימוה"מ חידוש במע"ב, מכריח בדעת הרמב"ם שבימוה"מ עצמן ישנן ב' תקופות - תקופה הקשורה במשיח וביאתו, ותקופה מאוחרת יותר שאז יבטל מנהגו של עולם/ עפי"ז מיושב קושיית הלח"מ והסתירות הנ"ל מה מתפרש כפשוטו ומה בדרך משל וחידה וכו'.

מבאר בזה מה שלא הוצרך הרמב"ם להוכחה למש"כ שבימוה"מ לא יבטל ממנהגו של עולם, כשם שהוכיח לפני"ז במש"כ שהמלך המשיח א"צ לעשות אותות ומופתים, ממה שרע"ק דימה על ב"כ שהוא משיח ולא שאלו ממנו אות, לפי שהוכחה זו באמת כחה יפה גם לענין זה שכן אילו הי' גדר ימוה"מ ביטול מנהגו של עולם היצ"ל שמשיח צריך לעשות אות, וכיון שמכריח שא"צ ממילא מוכח שאיצ"ל בטול מנהגו של עולם.

מיישב סתירת דברי הרמב"ם, שמש"כ אין בין וכו' קאי על התקופה הראשונה דימוה"מ, ומש"כ כל הנביאים וכו' מיירי בתקופה השני', וגם מש"כ שהיוצא בכלי זיין חייב חטאת משום שהפסוק וכתתו תרבותם לאחים שיתקיים לעת"ל מתפרש כפשוטו ולא דרך משל וחידה, זה יהי' בתקופה השני', מאריך בביאור הדבר וגם מתווך בין הדיעות בבנין המקדש דלעתיד אם יבנה משיח או יתגלה בנוי ומשוכלל מן השמים.

SUITE|302

IT'S
TIME TO
KNOW

SEIZE THE MOMENT. GAIN CLARITY IN THE
REBBE'S TEACHINGS ON MOSHIACH

סימן ו בן כוזיבא המלך

נושא כליו של בן כוזיבא

כתב הרמב"ם בהל' מלכים¹ בנוגע למלך המשיח: "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך² שהרי ר' עקיבא חכם גדול מחכמי המשנה הי' והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח³, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

המקור ע"ז ש"הוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך" – וכן מקור ההיתר לחכם גדול (רב מובהק דכל הדור ופרנס דכל הדור⁴) – להיות נושא כלים – הרי יתרה מזו הנהגת דוד המלך⁵.

ולהעיר שה"ז מלחמת הצלה דכל ישראל ואה"ק כו', וקרוב לומר שהי' פקו"נ בגוף המלחמה לבטל (הגזירות והריגות שיהיו כמה בני" בחיים.

ולכן הי' נושא כליו, ולא משום ש"הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח". ועפ"ז צ"ל דהמשך ל' הרמב"ם "והוא הי' אומר כו" הי' ענין נוסף.

אי חכמים קטלו בן כוזיבא או הרומיים

ברמב"ם כאן כתוב "עד שנהרג בעונות",

וראה גם רמב"ם הל' תעניות⁶: ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח ונפל ביד הרומיים⁷ ונהרגו כולם.

בהשגת הראב"ד בהל' מלכים: "והלא בן כוזיבא הי' אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לבדקו אי מורח ודאין או לא וכיון דלא עביד הכי קטלוהו"⁸. ובנ"כ שם⁹ תירצו שאגדות חלוקות הן, כי באיכ"ר¹⁰ וכ"ה בירושלמי איתא – דלא כבגמ' – שאומות העולם הרגוהו ולא חכמים, והרמב"ם פסק כדיעה זו.

ואף דאפושי מחלוקת לא מפשינו, ובפרט מחלוקת במציאות – מי הרג את בן כוזיבא?

י"ל דאין מחלוקת במציאות, לכו"ע (גם לדעת הגמ' והראב"ד) נהרג לפועל ע"י אומות העולם; ולכו"ע (גם להרמב"ם¹¹) היו מחכמי הדור שסברו שאינו משיח, וכמו

(6) פ"ה ה"ג.

(7) בדפוס רומי ר"מ "הגויים". (שינוי הצענזאר וצ"ל "גויים" או "אומות העולם").

(8) סנהדרין צג, ב.

(9) מגדל עוז, כסף משנה, רדב"ז (בתירוץ שני), לח"מ.

(10) עה"פ בלע ה' ולא חמל – ב, ב. וכ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"ה.

(11) ומ"ש הרמב"ם (בהל' מלכים) "ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח" – עכצ"ל שכוונת הרמב"ם היא רק שבתחילה "דימו" כל חכמי דורו שהוא משיח, אבל אח"כ כמה מהם הסיקו שאינו משיח (כמפורש בחז"ל, ככפנים ההערה), אלא שהרמב"ם לא פסק כמותם.

גם י"ל שהרמב"ם ס"ל שרוב חכמי ישראל, או עכ"פ גדולי

(1) פי"א ה"ג.

(2) ולכן שולל הרמב"ם (ע"פ הלכה זו) – מרז"ל דבדקוהו ולא הי' מורח ודאין וקטלוהו (סנהדרין צג, ב), כ"א "שנהרג בעונות" כדלקמן. וראה לקמן בפנים.

(3) לא רק ב"חזוקת משיח". (שהרי בימי בן כוזיבא "דימה הוא ר' עקיבא) וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח" – "דימה" עד כדי שהלכו למלחמה (פקו"נ¹) ע"פ ציוויו (שמזה מוכיח הרמב"ם שהמלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים ושגם בימיו יהא עולם כמנהגו נוהג).

(4) ספרי ס"פ ברכה.

(5) ראה ש"א טז, כא.

הערה 4: ספרי ס"פ ברכה: רבי עקיבא למד תורה מ' שנה ופירנס את ישראל מ' שנה.

הערה 5: שמואל א טז, כא: "ויבא דוד אל שאול ויעמוד לפניו ויאבהו ויהי לו נושא כלים".

הערה 2: סנהדרין צג, ב: בר כוזיבא מלך . . אמר להו לרבנן: אנא משיח, אמרו ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין נחוי אנן אי מורח ודאין כיון דחזוהו דלא מורח ודאין קטלוהו.

חידושים וביאורים בהל' מלכים (פי"א-י"ב)

לקיים עונש שפסקו מקיימין אותו ע"י אחר¹⁶ – משא"כ להרדב"ז דקשה מגט, ש"אם הגוים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גט פסול" אף שלא בטל^{17,18}.

הקס"ד דרבי עקיבא שבן כוזיבא הוא מלך המשיח

כיון שאליהו צריך לבוא קודם ביאת המשיח¹⁹ צ"ע איך טעו על בר כוכבא?

וי"ל דאינו ברור ברז"ל יום ביאת אלי' בדיוק, אם קודם גילוי הראשון דמשיח או קודם נצחוננו במלחמה או קודם שידודו בו הכל וכיו"ב ולכן ה"י מקום לומר על ב"כ שהוא משיח²⁰.

*

דעת רע"ק בנוגע בן כוזיבא המלך²¹ – אינה סותרת מש"כ הרמב"ם הל' מלכים ספי"א – כי ה"י קס"ד דרע"ק שזוהי תחלת תקופת הגילוי שלו²².

(16) טושו"ע חו"מ ס"ב ובנ"כ שם.

(17) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

(18) מקור: לקו"ש חכ"ז ע' 199 ואילך.

(19) עיין סוף מלאכי. עירובין מג, ב. יד מלכים יב' ב'.

(20) מקור: רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א נדפסה בס' תורת מנחם התועדויות חלק א' הוצאת תשנ"ג, ע' 8.

(21) במענה לשאלה: כיצד האמין רע"ק במשיחיותו של בן כוזיבא, הרי לא היו לו הסימנים שמונה הרמב"ם: יקום מלך מבית דוד הוגה בתומ"צ וכו' ויכוף כל ישראל וכו' ויבנה מקדש וכו'. המו"ל.

(22) מקור: ממכתב יום ג' בשבת ב' דתנוכה ה'תשל"ב (אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א חכ"ז ע' מו).

ר' יוחנן בן תורתא שאמר לר' עקיבא: "עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא"¹² והם שלחו לבודקו אם הוא מורח ודאין, וכשראו שאינו מורח ודאין, ולפי דעתם (משא"כ לדעת רע"ק וכן פסק הרמב"ם) ה"ז סימן שאינו מלך המשיח, ומכיון שעשה מלחמות עם העמים לפי שחשב שהוא המלך המשיח אף שלא מורח ודאין (כי סבר כר"ע) ונפלו רבים מבני' וכו' – יש לו דין רודף¹³ שצריך להרגו. אבל בפועל אוה"ע הרגוהו. ובסגנון לשון הרדב"ז שם: "ויש לפרש הא דאמרינן בפרק חלק, כיון דחזוהו דלא מורח ודאין קטלוהו כלומר רפו ידיהם ממנו ובאו הגויים והרגוהו"¹⁴.

ומחלוקת הרמב"ם והראב"ד בזה היא¹⁵: לשיטת הרמב"ם (ע"פ דעת רע"ק) שמשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים – הרי פשוט שנהרג לא מחמת שלא ה"י מורח ודאין, שהרי גם מופת זה אינו צריך להראות (בתחילת ביאתו). ולכן כתב "שנהרג בעונות". והראב"ד שפוסק (ע"פ הגמ' סנהדרין ודעת ר"י בן תורתא) שמשיח צריך לעשות אותות ומופתים מיד בתחילת התגלותו – ס"ל שנהרג מחמת שלא ה"י מורח ודאין, ואע"פ שבפועל הרגוהו אוה"ע, גברא קטילא (ע"י פס"ד ב"ד) קטלו (כרדב"ז לעיל) ואולי יתירה מזה – כשאין ב"ד יכולים

החכמים" (כלשונו בהל' תעניות שם) סברו כרע"ק, ולכן כתב "כל". ולהעיר שבא' מכת"י הרמב"ם, הלשון "ודימו הוא וחכמי דורו", בלי תיבת "כל" (ע"ד לשונו בהל' תעניות שם).

(12) ירושלמי ואיכ"ר שם.

(13) ראה סנהדרין עג, א. וש"נ.

(14) ובתשובות וחי' מרב סעדי' אבן דנאן (נדפס בתשובות הרמב"ם פאר הדור סי' רכה, ועוד): ורז"ל אמרו בסנהדרין פ"ח שחכמי ישראל הרגוהו על שאמר שהוא משיח והוא לא ה"י מזרע דוד. אבל ראה ברטנורא לרות ד, ו.

(15) ראה כס"מ, דהא דאמרו בפרק חלק אתיא דלא כשמואל כו' ורבינו סובר כשמואל כו'.

יעמוד נביא לישראל לישר ישראל ולהכין לבם. שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא . . . ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו.

הערה 19: סוף מלאכי: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא.

עירובין מג, ב: אמר קרא: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' (לפני בא יום ה'): לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר. פרש"י שם, והא לא אתא אליהו מאתמול!

יד מלכים יב' ב': יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג. ושקודם מלחמת גוג ומגוג